

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה
מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

גיליון 7

פרשת תולדות | תשפ"ה

ואני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בהמשך

ניגש אברך למרן החזון איש, והעלה בפניו את השאלה הבאה: 'מאימתי דין חינוך?'

'בני כמה הילדים?' השיב החזון איש בשאלה.

'הגדול כבן שש, ואחריו כמה נוספים' באה התשובה.

גדול הדור חפן את זקנו בתנוחה של צער.

'החמצת את המועד' הישיר אליו מבט, 'חינוך הילדים מתחיל - עוד לפני שהם נולדו'.

'תפילות מלב רותח של הורים' המשיך והחכים את השואל, 'אינן דבר של מה בכך. לכל תפילה משמעות, משקל, השלכה ישירה על עתידו של הילד. את התפילות הללו יש להתחיל לצבור הרבה לפני הולדת הילדים'.

אנו מייחסים משום מה לתפילה על עצם ביאת הילדים לעולם - משקל יתר, בעוד שהצלחת הילדים בתורה ויראת שמים נתפסת כדבר מובן מאליה, משהו שבדרך הטבע אמור לקרות, אלא אם כן אירע דבר מה חריג ומצער.

לא נדיר לשמוע על זוג אשר ל"ע לא זכה לילדים - כי הם מצפים לגס, אך מעולם לא שמענו על הורים מן השורה, כאלה שזכו לחבוק בן בשלב מוקדם בחייהם - כי הם מצפים לגס, כזה שיגרום לילדם להתעלות במעלות התורה והיראה.

אולם לא כן מלמדת אותנו התורה. כך כותב המלבי"ם בתחילת פרשתנו: "הלידה בבני אדם - שילידי מינו, שתולדה בטבע, כמו ששתול בטבע הצומח והחי להשאיר מינו. אולם שילידי סגולה ושיצא פרי נבחר קדש הלולים, הוא נגד הטבע, וצריך לזה עזר אלקי. ועל כן היו אמותינו עקרות, כי שיצא מן הקליפה פרי קודש אין הטבע מוכנת מעצמה עד יופיע כח אלקי, שזה יתעורר על ידי התפלה - להאציל נשמה קדושה בת אלקים אשר תעש חיל".

"וַיַּעֲמֵר יַצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיַּעֲמֵר לֹד' וַתְּהֵרָ רַבֵּקָה אֲשֶׁתוֹ" (כה).

לפני הרה"ק ר' משה צבי מסאווראן ז"ע הופיעה אשה בוכייה, מתנה את צערה כי

המשך בעמוד הבא

במזרח משתחיים למערב. ובוהו יובן, מחמת שהם [האבות והאימהות הקדושים] עדיין לא ידעו מקום תפלה, ורצו לצאת מידי ספק, התחכמו לעשות ממה נפשך, ויצחק העמיד עצמו בקרן מערבית צפונית ורבקה בקרן מזרחית דרומית, דממה נפשך לאיזה רוח שצריך להתפלל יעמדו (פרדס יוסף בשם ספר מים חיים).

"וַיֵּשֶׁב יַצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֵת הַמַּיִם וְגו' וַיִּסְתַּמּוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וְגו' וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ וְגו' וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׂטֵנָה: וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רַחֲבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עֵתָה הִרְחִיב ה' לִנּוֹ וּפְרִינוֹ בְּאֶרֶץ" (כו, יח - כב).

ועוד נראה לומר על דרך הלצה, נגד מי שחושק בתורה ועבודה זו תפלה שהיא עומדת ברומו של עולם, ובני אדם מבזין אותה וחוטפין וממהרין כחותה גחלים. ובימי אברהם חפר בארות לפתוח צינור אהבתו יתברך בעולם, והיו מאריכין בתפלה, ובתורה בבית הכנסת אחר התפלה. ואח"כ סתמום פלשתים וחזרו למדריגתן. וכשבא יצחק, מדת הפחד בבגידת הזמנים, חזר וחפר בארות הנ"ל להתפלל וללמוד מחמת הפחד, ובעבר הזמן וחזרו למדריגתן, הוצרך לברור עשר אנשים ולעשות מנין לעצמו ונקרא עשק, ואח"כ שטנה, ואח"כ רחובות, ופרינו בארץ, וק"ל (תולדות יעקב יוסף).

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"וַיַּעֲמֵר יַצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיַּעֲמֵר לֹד' וַתְּהֵרָ רַבֵּקָה אֲשֶׁתוֹ" (כה, כא).

הנה נקטינן שהמתפלל על חברו צריך להזכיר שם אביו או אמו פלוני בן פלונית (עיי' ברכות לד, א), ויצחק לא רצה להזכיר שם אבותיה של רבקה שרשעים היו. אבל אם המתפלל עומד אצל החולה אין צריך להזכיר שמו, ועל כן התפלל לנכח אשתו. וסמך הכתוב (פסוק כ) נתינת טעם לזה למה לנכח אשתו, בעבור שהיתה 'פֶת בְּתוֹאֵל וְגו' אַחוֹת לְבֵן הָאֶרְמִי', שהיתה ממשפחה מגונה ולא רצה להזכיר שמהם בתפלתו, כי על ידי זה יש לחוש לקטרוג (תורת משה לחת"ס).

"וַיַּעֲמֵר יַצְחָק לֵה' לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ" (כה, כא) ופירש"י: "זה עומד בזווית זו ומתפלל, וזו עומדת בזווית זו ומתפללת".

על פי גמרא (בבא בתרא כה, א): "אמר ר' יהושע בן לוי, בואו ונחזיק טובה לאבותינו אנשי כנסת הגדולה שהודיעו לנו מקום תפלה, דכתיב (בחמיה ט, ו): "וַצִּבְּאָה הַשְּׂמַיִם לָךְ מִשְׁתַּחֲוִיִּים", דשמש וירח העומדים

צהר לתיבה

הארת משגים ומנוחים בתפילה

קדיש

תפילת קדיש, נוסח הנאמר מדי תפילה כמה וכמה פעמים וביסודו מהווה תפילה ובקשה כי יתגדל ויתקדש שמו יתברך בעולם, נאמרת בכמה נוסחים שונים, בהתאם למיקומה בתפילה ולמטרת אמירתה.

חשוב לציין, כי על אף הטמעתו של נוסח זה בתפילה על חלקיה השונים, אכן בעיקרו נועד הנוסח להיאמר אך ורק לאחר לימוד דברי אגדה, ורק בהמשך ובמהלך הדורות הוטמע בנוסח התפילה.

אודות אופנים שונים בהם נאמרת תפילה זו, כמו גם תוספות אפשריות בנוסח הקדיש, כאלה אשר נאמרות במצבים שונים ובחלקים מסוימים בתפילה, נדון במסגרת המדור הנוכחי, ומפאת קוצר המקום נמשיך בשבוע הבא בע"ה.

ראשיתו של ייסוד נוסח זה באנשי כנסות הגדולה, אשר לאחר שנכחו לראות בחורבן הבית הנורא, תיקנו תפילה להגדלת שמו יתברך בעולם.

המשפט המרכזי בנוסח הקדיש, עליו התבטאו חז"ל בביטויים מפליגים, הינו: "יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמָא עָלְמָא". אודות מקור משפט זה הובא בתרגום ירושלמי (בראשית מט, א) כי בשל חששו הגדול של יעקב אבינו שמא ייצא פסול מזרועו, נענו בניו באמירת 'שמע ישראל', וכך הוכיחו לו כי בני א-ל חי הם. כתגובה לכך ענה

יעקב ואמר: "יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא עָלְמָא".

וכך הובא בחז"ל אודות אמירה נשגבה זו (מדרש משלי יד, כח): "אימתי הקדוש ברוך הוא מתעלה בעולמו... בשעה שישראל נאספין בבתי מדרשות ושומעין אגדה מפי חכם, ואח"כ עונין אמן יהא שמייה רבא מברך, באותה שעה הקדוש ברוך הוא שמח ומתעלה בעולמו, ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם זו שיצרתיו בעולמי כמה הן משבחיך אותי, באותה שעה מלבישין אותו הוד והדר, לכך נאמר: "פָּרַב עִם הַדָּרַת מְלָךְ".

חצי קדיש

זהו למעשה חלקו העיקרי וראשיתו של הקדיש. חלק זה מתמקד בתפילה להאדרת והגדלת שמו של הקב"ה בעולמו, לגאולה השלימה ולעתיד לבוא בו יתנשא שמו בעולם. חצי קדיש מסתיים בתיבות: "דְּאֲמִירָן בְּעִלְמָא וְאֲמִירוֹ אֲמִירָן".

בתפילה משמש בדרך כלל חלק זה של הקדיש, לצורך הבדלה והפרדה בין קטע לקטע. כך למשל נאמר חצי-קדיש כדי להפריד בין פסוקי דזמרא לברכות קריאת שמע; בין אלה האחרונות לתפילת שמונה-עשרה; בין תפילת שמונה-עשרה לתפילות שאחריה ובין שבעת העולים לתורה מעיקר הדין - לעולה בעליית המפטיר שאינו כלול עמהם.

ראוי לציין פרט מרתק עליו מעיד הרמב"ן באגרותיו, כי על סמך המנהג הקדום שמקורו בימי הגאונים - להוסיף בנוסח זה ברכה לשלום ראש הגולה, נהגו בעבר בני עדת תימן אשר ראו ברבנו הרמב"ם את עטרת ראשם, להוסיף את הנוסח הבא: "בְּחַיִּיכוֹן וּבְיִמְיִכוֹן וּבְחַיִּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּבְחַיִּי דְרַבְנָא מְשֵׁה בְּן מִיְמוֹן".

רב על כך שזה שנים רבות מנישואיה וטרם נפקדה בזרע של קיימא. האשה ציפתה לברכה נלהבת שישמיע הצדיק באוזניה, שלא לומר הבטחה מפורשת, אך לשווא. ניכר היה כי הוא רואה משהו בעיניו הזכות, דבר גבוה ונעלם מכבשונו של עולם אשר בגינו אין ראוי להעתיר עבורה, ושמה כלל אין נכון שתזכה לילדים.

האשה עזבה במפח נפש, אולם לא אמרה נואש. מפעם לפעם הופיעה שוב במעונו של הרבי, הפצירה והתחננה, בכתה והעתירה, אך שוב ושוב השיב לה הרבי באותה התעלמות גורפת, נמנע לחלוטין מלברך. ויהי היום, הרבי הלך כמנהגו בקודש לטהר את גופו בסילודין במקוה הטהרה, והנה אך חפץ לצאת מן המקוה הקפוא - והאשה ניצבת שם, חוסמת את המעבר בעזות ודורשת במפגיע כי יבטיח לה ילדים, כאן ועכשיו. אחרת - התרתה בו, לא תיתן לו לצאת מן המקוה.

היה בו בצעד זה מן העזות והחוצפה, בשילוב אמונת צדיקים תמה מהסוג אותו ניתן היה למצוא פעם, בדורות עברו. אולם רק לאחר מעשה התברר לאשה עד כמה נואל היה הרעיון, כמה מסוכן.

הרבי הקפיד על פעולתה זו, אך נענה בעל כרחו, פתח את פיו וברך: **ז'אלסט האבן קינדער, קינדער, קינדער, קינדער, קינדער** [שהיה לך ילדים, ילדים, ילדים, ילדים, ילדים, ילדים]!

ההבטחה נשמעה תמוהה למדי, אך המשך המר הבהיר לאשה היטב במה דברים אמורים. כעבור זמן לא רב ילדה האשה לראשונה בחייה, אך אליה וקוץ בה - היתה זו לידה קשה כשאלו, ובאחת נולדה לה שלישייה. טרם הספיקה האם להתמודד די זמן עם מעמסת גידולם של אלו השלשה, והנה באה לידה נוספת, גם הפעם שלישייה. וכך בשלישית וברביעית, עד שש פעמים. הכל תוך סבל נורא מעל ומעבר לקצה גבול היכולת.

נמצאנו למדים עד כמה גדול כוחה של ברכה, עד היכן שייך לשדד מערכות הטבע. אם כן, מידה טובה מרובה ועל אחת כמה וכמה שניתן בהחלט לשנות את רוע הגזירה באמצעות תפילה, ואף כשנראה הדבר חסר סיכוי.

על כך אמרו חכמינו ז"ל (סוכה יד, א): **"למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר [קלשון]? לומר לך, מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת אכזריות למדת רחמנות"**.

פנינה לשבת

מניח מדרשם של רבותינו

רש"י מבאר (כה, כו ד"ה בן ששים) כי למעשה יכול היה יצחק לנקוט באותה הדרך בה נקט אביו אברהם, היינו - לישא שפחה בנוסף לרבקה, ואז יתקיים ברבקה מה שנאמר בשרה (לעיל טז, ב): **"אוּלַי אֶבְנֶה מִמֶּנָּה"**. אולם יצחק לא עשה זאת, כיון שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה לה', ואם כן לא ראוי היה שיינשא לשפחה.

על כך מקשה הגה"ק בעל הט"ז זצ"ל (בספרו דברי דוד), ניחא מדוע לא לקח שפחה, אולם עדיין היה לו לקחת לכל הפחות אשה אחרת, כְּשֶׁרָה, על מנת להיפקד ממנה בבנים?

משיב על כך הט"ז, כי היה פשוט ליצחק שייפקד בבנים דווקא דרך רבקה, ואף שעברו עשר שנים שלא ילדה - עדיין היה מחזיק באמונתו כי יעניק לו השי"ת בנים ממנה. אי לכך לא היתה לו כל סיבה לנקוט בפעולות כאלה ואחרות, היות וישועתו היתה מובטחת, אכן לא ידע אימתי היא תבוא.

אכן, היה מקום לישא שפחה ולו רק כדי לעורר את הזכות ולהיפקד מוקדם יותר, אלא שבזה היה מוגבל מצד היותו עולה תמימה. אי לכך הבין יצחק כי אין כל דרך לזרז את הישועה, וכי הקב"ה פשוט מתאוה לתפילתו, על כן עמד והתפלל והעתיר ברחמים על כך.

הלכה ופשרה

נידון בנרשה בענייני תפילה

האם מותר להתפלל על גוי? וכיצד עושים זאת?

פרשת הברכות של יצחק אבינו, אשר במקורן היו מיועדות לעשיו הרשע, מעלות נידון מרתק לגבי ההיתר לברך גוי או להתפלל עליו.

בענין זה מצאנו דיון נרחב באחרונים, אשר ראשית מחלקים בין נכרים עובדי עבודה זרה לבין כאלה שאינם יהודים אמנם, אך אינם עובדי ע"ז.

הגה"ק ר' חיים חזקיהו מדיני זצ"ל (שדי חמד - כללים מערכת למ"ד כלל קיז) מחלק אף במקרה בו הנכרי המדובר הינו עובד כוכבים ומזלות, בין מצב בו קיים חשש לטינה ואיבה מצד הגוי - אז מותר להתפלל עליו ולעשות עבורו סגולות שונות, לבין מצב בו גם אם יסרב היהודי לבקשת הגוי להתפלל עליו - לא יהיה חשש לאיבה מצדו. ככל שמדובר בחסיד אומות העולם - מבהיר ה'שדי חמד' במפורש כי מותר ואף רצוי להתפלל עליו. יתר על כן, הוא מציין כי במידה ומדובר בנכרי קטן, מותר בהחלט להתפלל עליו, שמא יגדל ויהי מחסידי אומות העולם. עוד מוסיף שם וכותב כי אם אותו גוי הינו שותפו של היהודי, ובמיתתו ייגרם נזק ליהודי בעסקיו, ברור שמותר היהודי להתפלל לרפואתו.

בכל אופן מדגישה ה'שדי חמד', כי באופנים המותרים - כדאי וראוי להתפלל עליו, שהרי אם תהא זו עת רצון ותתקבל תפילתו ייגרם בכך קידוש ה' בעיני האומות.

אולם אף במקרים בהם אסור הדבר, מתרה ה'שדי חמד' לבל ירמא יהודי את הנכרי ויעשה עצמו כביכול הוא מתפלל עליו, בעוד שהוא למעשה מקללו בשקט. זאת משום שיש בכך גניבת דעת, ולא הותרה גניבת דעת אפילו כלפי גוי.

לא פעם ולא פעמיים מזכירה התורה הקדושה את ענין התפילה, אולם דומה כי התייחודה פרשת תולדות בענין זה יותר מכל. לעתים אנו ניגשים לתפילה כ'גיבוי'. אנו מתפללים על דבר-מה שבדרך הטבע יכול לקרות, אלא שקשיים מסוימים ומצויימים שברוך גורמים לנו לתת לו 'החיפה' נוספת, עידוד קל באמצעות התפילה.

איננו רגילים להעתיר לפני הבורא הכל יכול, אשר בידו אוצר מתנת חיים וכל העולם על תכולתו וסדריו שלו הם, כי יחון אותנו ויעניק לנו ישועה אשר הינה לגמרי מעל דרך הטבע, משהו בלתי נתפס מבחינה הגיונית ומציאותית. כאן, במעשה יצחק ורבקה, אנו רואים את המצב הנורא של בני זוג שטרם זכו חבוק בן משלהם, מטבעו של עולם הינם עקרים וחסרי כל סיכוי, אולם בסופו של דבר מתרחש הפלא העצום והם חובקים תאומים, בגיל מופלג ולמעלה מכל הסיכויים.

מסר מטלטל זה עלינו להפנים, להחזיר בתוכנו.

בענין זה מסופר על אברך משי ובן עלייה, אשר מזה עשור לנישואיו וטרם זכה לחבוק ילד משלו. פנה אפוא האברך לרבו הגדול - הרה"ק האבני נור מסוכטשוב ז"ע, והוא הורה לו חד משמעית כי עליו לגרש את אשתו ולישא אחרת תחתיה.

שב האברך הביתה בלב כבד, ניגש לנוות ביתו וזימן לצידה את חמיו וחמותו, ובטון-נכאים וקול-בוכים הבהיר להם כי עליו לגרשה כאן ועכשיו, באשר חזקה עליו מצות הרבי. הללו, אשר לבם לא עמד בהם לנוכח הבשורה, מחו נמרצות. הם לא האמינו לרגע כי אכן כך ציווה הרבי, וחשו אל הצדיק לברר האם אמת בדברי האברך.

להוותם וחרדתם הרבה, בבואם אל הקודש פנימה, השתתף הרבי בצערם הכבד אולם אישר כי אכן - כן ציוה כאשר אמר האברך, ואף כי לבו הרחום כואב ומתייסר בצרתם - אולם את ההחלטה אין לשנות.

האשה, אשר המתנה בחוץ בשל העובדה שהרבי לא קיבל נשים למעונו, שמעה מבעד לחלון את הדין-ודברים, ולבה כמעט פקע מרוב צער. צווחותיה המרות נשמעו היטב בפנים החדר, והאברך מחרה-מחזיק אחריה בבכיות רמות המחזירות כל לב. זו בוכה על בעל נעוריה, והוא מיילל על אשת נעוריו, ולב מי לא יחרד.

שמע הרבי את הבכיות, הזדעזע, ולפתע קם והחל להסתובב בחדר תוך שהוא קורא בקול נורא כשפניו להבים: **'רבונו של עולם! הן אמת שענין הלידה הוא בבחינת 'מעשה בראשית', אולם אצלך הכל שווה, ובידך לשנות אף סדרי בראשית. עשה נא למען שמך הגדול ואל תכריחני להזדקק לגירוייהם חלילה!'**

אך סיים הרבי את דבריו, ובפנים מאירות פנה אל האברך ואמר לו: **'לך שוב לביתך, כי ישועתך קרובה לבוא והשמחה תשרה בביתך!'**

מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מילתא חדת"א

פניני תפילה מלוקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

ה' קרוב לבריותיו

דְּבָרִים מְאִירִים כְּסִפְרִים הָרָאנוּ לְדַעַת בְּפִסּוּק כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרֹבִים אֵלָיו פֶּה אֱלֹקֵינוּ בְּכֹל קְרָאנוּ אֵלָיו (דברים ד ט), שְׁבִירוּשְׁלָמִי (ברכות פ"ט ה"א) אָמְרוּ שֶׁשְּׂאֵלוּ תַלְמִידָיו שֶׁל רַבִּי שְׁמַלְאִי אֵת רַבָּם בְּטַעַם הַנֶּאֱמָר בְּפִסּוּק זֶה אֱלֹקִים קְרֹבִים בְּלִשׁוֹן רַבִּים, הַנֶּרְאָה חֲלִילָה כְּשֶׁתִּי רְשִׁיט, וּבְאֵר לָהֶם כִּי קְרֹבִים הָאָמוּר כָּאֵן בְּלִשׁוֹן רַבִּים - שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קְרֹב בְּכֹל מִינֵי הַתְּקַרְבוּת. שֶׁכֵּן עֲבוּדָה זְרָה נִרְאִית קְרוּבָה אֲךֵן רְחוּקָה הִיא, כִּי סוּף דְּבַר אֱלֹהֵי עֲמוֹ וְהוּא צוֹעֵק עַד שְׁיָמוּת וְלֹא יִשְׁמַע וְלֹא יוֹשִׁיעַ מִצָּרָתוֹ. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִרְאָה רְחוּק וְאֵין קְרֹב מִמֶּנּוּ. דָּאָמַר לֵוִי, מִהָאָרְזַ עַד לְרַקִּיעַ מִהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמִרַקִּיעַ לְרַקִּיעַ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְכֹן לְכֹל רַקִּיעַ וְרַקִּיעַ. רָאָה כְּמָה הוּא גְבוּהָ מְעוֹלָמוֹ וְאָדָם נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְעוֹמֵד אַחֲרָי הָעַמּוּד וּמִתְפַּלֵּל בְּלַחֲשֵׁה וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵאֲזִין אֵת תְּפִלָּתוֹ, שְׁנֵאָמַר (שמואל א' א יג) 'וְחִנָּה הִיא מִדְּבַרְתָּ עַל לְבָבָה רַק שְׁפִתֶיךָ נִעוּת וְקוֹלָה לֹא יִשְׁמַע' וְהָאֲזִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵת תְּפִלָּתוֹ. וְכֹן כֹּל בְּרִיּוֹתָיו שְׁנֵאָמַר (תהלים קב א) 'תְּפִלָּה לְעֵנִי כִי יַעֲטֹף' כְּאָדָם הַמְּשִׁיחַ בְּאֵזֶן חֲבֵרוֹ וְהוּא שׁוֹמֵעַ. וְכִי יֵשׁ לָהּ אֱלֹהֵי קְרֹב מִזֶּה שֶׁהוּא קְרֹב לְבְרִיּוֹתָיו כְּפֶה לְאֲזִין.

כִּפֵּי קְרֹבַת הָאָדָם אֵלֵה' - ה' מִתְקָרֵב אֵלָיו

בְּעַמֵּק דְּבָרֵי חֲכָמִים בְּאֵר הַתּוֹרַת חַיִּים (סנהדרין לח): שֶׁלֶּפֶי י שֵׁשׁ כְּמָה מִינֵי קְרֹבָה, יֵשׁ מִצַּד הַתּוֹלְדָה כְּאֵב וְאֵם, יֵשׁ מִצַּד הַחֲתוּנָה, וְיֵשׁ מִצַּד הַחַיִּיב כְּמִלְכָּה עַל עֲבָדָיו וְכַרְוֵעָה עַל הַצֶּאֱן. וְהוּא יִתְבַּרְךְ קְרֹב לָנוּ בְּכֹל מִינֵי קְרֹבָה. אֲךֵן יִסוּד מוֹסֵד הוּא הַמְּטָל עַל הָאָדָם, שֶׁכֵּל הַקְּרֹבָה הַגְּדוּלָה תְּלִיָה בְּאָדָם עֲצוּמוֹ, כְּפִי שְׁקוּרָא הָאָדָם אֵלָיו כְּדֵי יַעֲנֶה אוֹתוֹ הַבוּרָא. וְעַל זֶה אָמַר הַפְּתוּב בְּכֹל קְרָאנוּ אֵלָיו שֶׁהַפֶּלַל תְּלִוִי בְּקִרְיָתָנוּ אֵלָיו, וְכִפֵּי קְרֹבָתָנוּ אֵלָיו כְּדֵי יִתְקָרֵב אֵלֵינוּ הַבוּרָא יִתְבַּרְךְ כְּפִיכֹל.

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

מצאנו בפרשה כי התייבשו יצחק ורבקה, זה בזווית זו וזו בזווית הנגדית, להתפלל כי ייפקדו בורע. ישנם מפרשים (משיבת נפש ועוד) שכתבו כי הזווית אליה פנו יצחק ורבקה לא היתה אקראית, כי אם בדווקא בחר לו כל אחד את הכיוון אליו יתפלל - יצחק לצפון ואילו רבקה לדרום, על דרך שאמר חז"ל (בבא בתרא כה, ב): "הרוצה שיחכים - ידרים, ושיעשיר - יצפין, וסימיניך, שלחן בצפון ומנורה בדרום". בשלחן ערוך נפסק (או"ח צד, ב) כי יש להתפלל לכיוון מקום המקדש, 'ומי שרוצה לקיים אמרם 'הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים', מכל מקום יצדד פניו למזרח". מלשון המחבר משמע כי יש רק לצדד מעט לצד מזרח, בעוד עיקר הנטייה הינה לצד צפון או דרום, ועל כך השיגו האחרונים במעט (ע"י מגן אברהם ועוד). יש שכתבו כי אין הכרח לעשות כך אלא אפשר להיפך - לצדד לצפון או לדרום בעוד עיקר הנטייה כלפי מזרח, ויש שכתבו כי אדרבה - כך עדיף.

קרבת אלוקים

לאורם של גדולי הדורות

נשאל פעם אדם גם והמוני על ידי הרה"ק ר' מנחם נחום מטשערנאביל זי"ע: 'האם התפללת היום? הנחת תפילין?' השיב הלה בגמגום כי טרם התפלל ואף לא הניח תפילין, זאת משום שנאלץ לעסוק בענייני הבית ובעמל הפרנסה, ובהמשך היום כבר לא ראה טעם בתפילה מאוחרת שכזו. הרבי לא הסכים. 'תן לבך' אמר לו, 'עד כמה רמה מעלתה של כל תפילה, ואף כזו רדודה וחפוזה. הלא עובדה היא כי למרות איך שנראית תפילתך בדרך כלל מן הסתם, לא הוד ולא הדר לה, בכל זאת הכרתי בפניך שלא התפללת'.

לשכנני תדרשו

פולמוס, דרישה וחקירה בנושא התפילה

בדבריו על יסודות האמונה ודת ישראל, מנסח רבנו הגדול הרמב"ם את העיקר החמישי מתוך שלשה עשר העיקרים (פירוש המשניות סנהדרין תחילת פרק חלק): "היסוד החמישי, שהוא יתעלה הוא ראוי לעבדו ולרוממו ולפרסם גדולתו ומשמעתו, ואין עושים כן למה שלמטה ממנו במציאות - מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות וכל מה שהורכב מהן, לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם אין להם שלטון ולא בחירה אלא רצונו יתעלה".

בכך למעשה קובע הרמב"ם כלל יסוד, לפיו אין לייחס לאף גורם מלבדו יתברך שום כח או השפעה בעולם, ובכלל זאת גם המלאכים שוכני מרום, אשר אין להם כלל שלטון ובחירה משל עצמם.

מתוך הכרה בעיקר-אמונה זה, נבוכו רבים אל מול פיוטים שונים בהם פונה המתפלל למלאכי-מעלה, מפציר בהם כי יפעלו עבורו בדרך זו או אחרת, ותהו האם אין בכך משום איסור חמור מנושא של שיתוף שם שמים עם ישות אחרת חלילה.

אם כי השאלה ביסודה זהה כלפי כלל הפיוטים והתפילות המבוססים על פנייה למלאכים או למידות העליונות שבמרום, כדוגמת 'שלום עליכם מלאכי השלום'; 'מידת הרחמים עלינו התגלגלי'; 'מלאכי רחמים משרתי עליון' ועוד, אולם פולמוס ער וחריף במיוחד התעורר דווקא סביב הפיוט הקדמון 'מכניסי רחמים'.

בפיוט זה, הנאמר בנוסח הסליחות, פונים אנו למלאכי הרחמים, משמיעי התפילה והצעקה ומכניסי הדמעה, ושוחחים בקשנתו מהם כי יכניסו את רחמינו ותפילותינו, דמעותינו וצעקותינו לפני מלך א-ל רם ונישא.

עובדה שהפכה את הפיוט הספציפי הזה לנושא מורכב כל כך, היא העובדה שעד היום טרם ידועה זהות מחברו. אם כי קדום הפיוט עד מאד, וכבר בסידור הקדום 'סדר רב עמרם גאון' הובא פיוט זה, מה שמלמד על מידת חשיבותו ומעלתו.

הראשון שיצא חוצץ באופן מוצהר נגד פיוטים מסוג זה היה רבי יוחנן טרייזיש בעל קמחא דאבישונא, מחכמי איטליה, אולם אף הוא סייג את דבריו בנוגע פיוט זה כשלעצמו, תוך שהוא מעניק פרשנות שונה לאותם 'מכניסי רחמים' אליהם מתייחס הפיוט: "אין לְשׁוֹם כּוּוּנָתָם, שֶׁנִּתְקַן לִשׁוֹן זֶה כִּנְגַד הַמְּלָאכִים כֻּלָּל ח", רק לחסידים שבדור, מזהיר השליח צבא' לחסידים, שיבקשו רחמים על דורם".

במהלך הדורות, החל בראשוני הראשונים ועד אחרוני זמננו כדוגמת הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל [שלא הכריע בדבר] ועוד, נטו הדעות לכאן ולכאן.

בין התומכים מצאנו את רב שרירא גאון, שבאיגרתו ליהודי פאס שבמרקו כלל סדר תפילות, בו מופיע הפיוט. כך גם נמצאת התייחסות מפורשת של רש"י הקדוש לענין זה בכללותו, כשדעתו ברורה כי אין בכך חסרון ואדרבה ראוי הדבר, וזו לשונו (סנהדרין מד, ב): 'לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו - שיייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלא יהו לו מסטינים מלמעלה'.

מאידך, בצד המתנגדים ניצב בין השאר המהר"ל מפראג, הסבור (נתיבות עולם - נתיב העבודה יב) כי אין לומר את הנוסח כפי שהוא, אלא יש לשנותו כך שלא יסתור את עיקרי האמונה.

כך גם הגאון החת"ם סופר מעיד על עצמו (שר"ת חת"ם ופר או"ח קסו) כי הוא מאריך בנפילת אפיים - הקודמת לפיוט זה, כדי להימנע מלאומר.

סדרא הצלותא

מתוך מבוא לסידור מתיבתא עוז והדר

אחד הסידורים המוכרים ביותר בקהילות ישראל, אחד הנפוצים שבהם ואשר נתקבל כל כך עד שהינו בעל כמות נכבדת של תתי-נוסחאות משל עצמו, הוא סידור האריז"ל.

פרט חשוב וראוי לציון הוא, כי בניגוד לתפיסה הרווחת ולמשתמע מהשם המוכר 'סידור האריז"ל', לאמיתו של דבר מעולם לא כתב האריז"ל עצמו סידור משלו, וכך גם לא פרסם לרבים נוסח מסוים.

אכן, האריז"ל התפלל בנוסח מסוים, אשר התבסס על נוסח הספרדים כפי שהיה בזמנו, לצד שינויים מסוימים ומהותיים שהכניס בנוסח זה. בנוסף, רשם האריז"ל על מחזורו, בבית הכנסת בו התפלל בעיה"ק צפת, אי אלו שינויי נוסח.

במקביל, ערך האריז"ל ולימד את תלמידיו הגדולים את סדר הכוונות העילאיות והעניינים הטמירים הנוגעים לכל חלק בתפילה, בהתבסס על שיטתו כי לתפילה רבדים עמוקים בתורת הסוד, וכי על מנת ליחד את שמו יתברך עם המתפלל ולפעול כראוי בתפילה - יש להתאים את כוונת התפילה עם הנוסח הנאמר בפה.

גדולי תלמידי האריז"ל, ובעיקר רבנו חיים ויטאל בספרו 'שער הכוונות', הם אלה שבעקבותיו סידרו את הנוסח הראוי וכיוונו את הדברים על פי תורת רבם הגדול.

לימים התחברו ויצאו לאור עולם סידורים רבים המכונים 'סידור האריז"ל'. חלקם יסודם בקודש וסודרו על ידי גדולי עולם וענקי רוח, אחרים פחות מוסמכים, ולצידם כאלה שבמהלך עבודת הדפוס נפלו לידי עמי הארצות ש'שיפרו' את הנוסח על דעת עצמם, תוך שיבוש כוונות האריז"ל ונוסחו באופן נלעג למדי.

בשבעות הקרובים נסקור בע"ה את סידורי האריז"ל המוכרים והמוסמכים, אלה שסודרו על ידי מאורי החסידות וגדולי המקובלים, תוך התייחסות מפורטת ככל האפשר לכל נוסח, להבדלים ביניהם ולמקורות עליהם מתבסס כל סידור.

ביאור לפניו - בידיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור עוז והדר

בזמן שבית המקדש היה קיים, כשהיה אדם מביא קרבן תודה, היה עליו לומר מזמור מיוחד בתהלים - אותו חיבר משה רבנו עליו השלום, ואשר פותח בפסוק (תהלים ק, א): "מִזְמוֹר לְתוֹדָה הֲרִיעוּ לַה' כָּל הָאָרֶץ". מזמור זה נאמר עד היום, מדי יום, כחלק מפסוקי דזמרה.

בסידור רש"י הובא (סי' תיז) כי משה רבנו תיקן את המזמור מהפסוק השני והלאה, בסך הכל ארבעה פסוקים - כנגד ארבעה מיני לחם שיש להביא עם קרבן תודה. הפסוק הראשון נוסף על ידי דוד המלך, כפתיחה למזמור.

היעב"ץ מבאר (סידור שערי שמים פה, ב) בטעם אמירת המזמור, כי בכל יום מתרחשים לאדם ניסים, אלא שאין בעל הנס מכיר בניסו. לכן תיקנו לומר מזמור של הודיה על כל אותם ניסים המתרחשים לאדם.

בנוגע לאמירת פיוט זה בימים בהם אין להקריב קרבן תודה, כדוגמת שבת קודש ועוד, נחלקו הפוסקים אם יש לאומרו, מחשש שמא כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו יבואו להקריב את הקרבן בטעות בימים אלה (עיי' טור או"ח נא, רמ"א שם ועוד). ויש שאף הביאו מנהג (שבלי הלקט סי' עו) לאומרו **דווקא בשבת ולא בחול**.

בארחות חיים כתב (מאה ברכות סי' כו) כי יש לומר מזמור זה בניגון, זאת על פי דברי חז"ל (שמות רבה ויקהל ט) כי כל השירות עתידות להתבטל, מלבד מזמור לתודה, וכך אכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח נא, ט).

יד ושם

פסוקי שמות והטמן בהם

צדוק

"צִוְּאָרְךָ כַּמְגִדֵּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרִכּוֹת בְּחֶשְׁבוֹן עַל שְׁעַר בַּת רַבִּים אַפֶּךָ כַּמְגִדֵּל הַלְבָנוֹן צוּפָה פְּנֵי דַמְשֶׁק" (שיר השירים ז, ה).

המלבי"ם מבאר פסוק זה כמין חומר, ומיטיב לתאר את כוחות הנפש אליהם רומז הפסוק ותפקידם אצל האדם בעבודת השי"ת.

הצוואר - כמגדל שמירה, משל לכו השכל והנפש השולטים על הגוף. העיניים - משולות לבריכות, בהן מתקבצות כוחות הנפש שצבר האדם, וכן הלאה. כך הולך המלבי"ם ומונה בזה אחר זה את משלות הפסוק ונמשליו, והכל כנגד שליטת האדם ביצרו הרע והכנעתו תחתיו.

איזה מהביטויים הבאים - הכתובים בפרשה, הינו לשון תפילה?

- (א) "לְדַרְשׁ אֶת ה'" (כה, כב).
- (ב) "וַיַּעֲתָר" (כה, כא).
- (ג) "וַיַּעֲתָר" (כה, כא).
- (ד) אף תשובה אינה נכונה.

תשובה מגלין קודם - פר' חיי שרה:

"אֲחַתְּנִי אֶת הַיָּד לְאַלְפֵי רַבָּהּ וַיִּירֶשׁ זֶרַעַךְ אֶת שְׁעַר שַׁנְאִיו" (כד, ט).

זוהי תפילת לבן ארמי, עליה התבטאו חז"ל כי לא חפץ הקב"ה שתתקבל ולכך הותיר את רבקה עקרה זמן רב.

הפלא ופלא

שאלות וחידות בנבכי הפרשה ומערישיה

יוסף דעת

עיון בעומק הפרשה

"וַיַּעֲתָר לוֹ ה'" (כה, כא), ופירש"י: "לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה".

יש לדון, אם כן שתפילת צדיק בן רשע אינה פועלת כל כך, האם יש מקום לומר שעל כן לא נענתה תפילת אברהם אבינו על הצלת סדום, משום שהיה בנו של תרח?

תשובות יתקבלו על ידי הקוראים, ויתפרסמו בעלון הבא מדי שבוע.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב
לכתובת מייל: m028039999@gmail.com
או בפקס 02-5385689 או ב'נדריים פלוס' - באר ישראל

1. על מנת להשתתף בהגרלה:
2. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון.
3. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

